

אורי דנציגר

קדושת ירושלים וארץ ישראל

א. קדושת ירושלים וקדושת ארץ ישראל

ב. קדושת כיבוש וקדושת חזקה

במה גדולה ובמה קטנה

תרומת נכרי - עיון בשיטת הרמב"ם

שיטת תוספות במנחות

שיטת תוספות בקידושין

יישוב דברי הרמב"ם

שיטת הירושלמי

סברה לדין קודשי נכרי

מהות ההבדל בין כיבוש וחזקה

א. קדושת ירושלים וקדושת ארץ ישראל

הרמב"ם פוסק בהלכות בית הבחירה:

אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך ועל פי נביא ובאורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים... כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קדוש גמור. וזה שעשה עזרא שתי תודות, זכרון הוא שעשה ולא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים. ובמה נתקדשה? בקדושה ראשונה שקדשה שלמה, שהוא קדש העזרה וירושלים לשעתן וקידושן לעתיד לבוא. לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלין קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה... שהקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. (פ"ו הלכות יא-טו)

בדבריו אלה, הרמב"ם פוסק כאן כרב הונא בשבועות טז ע"א שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא. כך אומרת המשנה שם:

מעלין בקודש יב - אלול ה'תשס"ו

...שאינן מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תורות ובשיר... וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה (יד ע"א).

כלומר, אם לא קידשו את העזרה באופן המתואר במשנה, הרי שהקדושה לא חלה, וממילא הנכנס איננו חייב. בגמרא נחלקו רב הונא ורב נחמן באשר לגירסת המשנה. לדעת רב הונא, הגירסה היא "בכל אלו", כפי הגירסה שלפנינו. פירוש הדבר הוא שאם הקידוש לא נעשה בכל הדברים האמורים במשנה עד הפרט האחרון, הקדושה לא חלה. רב נחמן, לעומת זאת, גורס "באחת מכל אלו", ולפי גירסה זו משמע שאין צורך בכל הפרטים שבמשנה כדי שהקדושה תחול, ואפשר להסתפק באחד מהם.

נפקא מינה בין הדעות היא הדרך שבה חלה קדושת הבית השני. בבית שני לא היו אורים ותומים, ולכן לשיטת רב הונא שמצריך את כל הדברים, לעזרא לא הייתה דרך לקדש מחדש את הבית. על כורחנו, צריך לומר שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, ולפיכך קדושת בית ראשון לא בטלה וממילא כלל לא היה צורך לקדש את הבית השני.

לעומת זאת, לשיטת רב נחמן אכן היה אפשר לקדש את הבית משום שאין צורך בכל הפרטים. אם כן, לפי שיטה זו אין צורך לומר שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, ובאמת הגמרא מעמידה את דברי רב נחמן בסברא שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא.

בהמשך ההלכה, הרמב"ם מחלק בין קדושת בית המקדש לקדושת ארץ ישראל:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא ובקדושת ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קידשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה... אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם, בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן ארץ ישראל.

וכבר השיג עליו בעניין זה הראב"ד:

סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו.

נראה שעיקר השגתו היא על החילוק בין קדושת מקדש לקדושת ארץ ישראל, כלשוננו:

אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא, לא חילק בין מקדש לירושלים לשאר ארץ ישראל.

ובאמת, מניין לרמב"ם חילוק זה? לכאורה אם פוסקים שקדושה ראשונה קידשה לעניין מקדש – צריך לפסוק כך גם לגבי שאר ארץ ישראל!

נראה שהרמב"ם הולך בשיטת רבי יוחנן. הסוגיה ביבמות פב ע"ב עוסקת בעניין קדושת ארץ ישראל לתרומות ומעשרות:

דתניא בסדר עולם: "אשר ירשו אבותיך וירשתה" (דברים ל', ה) - ירושה ראשונה ושניה יש להן, ושלישית אין להן. וא"ר יוחנן: מאן תנא סדר עולם? רבי יוסי.

ופירש רש"י:

ירושה ראשונה - בימי יהושע... וכן שניה דבימי עזרא.
שלישית אין להם - כלומר לא בעי למהדר ומירתא, דירושה עומדת היא.

פעמיים כתובה בפסוק לשון ירושה. אנו למדים מכך שישראל יצטרכו לרשת את הארץ רק פעמיים, ואילו בפעם השלישית לא יצטרכו לכך משום שהיא עומדת בקדושתה. בכל אופן, מן הסוגיה עולה שלדעת רבי יוחנן הירושה הראשונה בטלה, כלומר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא.

הקשו על כך בעלי התוספות:

דהכא קאי ר' יוחנן כר' יוסי... דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, ובפרק השוחט והמעלה קאמר הש"ס לר' יוחנן דקדשה לעתיד (שם, ד"ה ירושה ראשונה).

ותירצו:

דלמעשרות ודאי לא קדשה הארץ לעתיד, אבל קדושת ירושלים והבית קדשה, שקדושת מחיצות קיימא כל שעה.

וכך חילק הרמב"ם בין קדושת ירושלים שלא בטלה קדושתה הראשונה, לקדושת ארץ ישראל (שביעית ומעשרות) שבטלה, וחזרה ונתקדשה בקדושה שנייה.

אולם עדיין עלינו לשאול: מה הסברא לחלק באופן כזה? למעשה, הסברא נמצאת באופן מפורש בדברי הרמב"ם:

לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה... אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מארץ ישראל.

לשון הרמב"ם מדוייקת: "קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה... אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות... וכיון שנלקחה הארץ מידהם בטל הכיבוש... שהרי אינה מא"י". המקדש קדוש מפני השכינה. הארץ חייבת בגלל כיבוש. גם קדושת המקדש וגם חיוב הארץ קשורים למקום ממשי, אולם השכינה היא "רשות גבוהה" ואינה בטילה בגין מעשי האדם. אפילו כשנחרב המקדש על ידי מעשי האדם, אין השכינה מסתלקת. קדושת ארץ ישראל, לעומת זאת, אינה נובעת ישירות מהשראת שכינה. השכינה שרויה בעם ישראל, וכשה נמצא בארצו - ממילא שרויה שם גם השכינה. כשהעם איננו בארצו - גם שכינה אין שם. וזהו שכתב הרמב"ם "שהרי אינה מא"י". ארץ ישראל היא הארץ השייכת לעם ישראל, וכשאינה שייכת לעם ישראל, אינה ארץ ישראל אלא ארץ כנען. שכינה מעולם לא בטלה בארץ ישראל, אלא הוגלתה, כביכול, יחד עם עם ישראל. וכך פוסק הרמב"ם בנוגע לעם ישראל: "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין". שכינה לא נסתלקה מעם ישראל, ולכן מבטיחה התורה שיחזרו בתשובה. "ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא".¹

ב. קדושת כיבוש וקדושת חזקה

בהמשך ההלכה כותב הרמב"ם:

וכיוון שעלה עזרא וקידשה, לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומות.

זהו דין הברייתא ביבמות פב ע"ב שהוזכרה לעיל - "ירושה ראשונה ושניה יש להן, שלישית אין להן", שעניינה חלות קדושת ארץ ישראל על ידי ירושת עם ישראל. קדושה יורדת לארץ ישראל, כשעם ישראל יורשה. לכן כיבוש הארץ על ידי יהושע גרם לכך שתדד עליה קדושה. כפי שהסברנו לעיל, קדושה זו נסתלקה כאשר עם ישראל הוגלה מן הארץ. הקדושה חזרה וחלה בעקבות ירושת עולי בבל, אולם בניגוד לקדושת יהושע שנסתלקה עם החורבן, הקדושה השנייה נשארה אף לאחר החורבן.

בברייתא עצמה לא מבואר מדוע יש הבדל בין ירושת יהושע ובין ירושת עזרא, אולם הרמב"ם נותן לכך טעם: "וכיוון שעלה עזרא וקידשה, לא קדשה בכיבוש אלא

---

1 סנהדרין מד ע"א.

בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה הוא מקודש היום".

אם כן, ההבדל נעוץ בשוני בין 'כיבוש' ל'חזקה' כאשר בכיבוש אין השראת שכינה, ואילו בחזקה יש. אולם עדיין עלינו לשאול: מדוע?

במה גדולה ובמה קטנה

כדי לתת מענה לשאלה זו, יש לעיין בדין ומעמדן של במות בשעת היתרן. נקדים ונאמר שישנם שני סוגי במות: 'במה גדולה', דהיינו הבמה המרכזית של כל עם ישראל (למשל בגלגל), ו'במה קטנה', דהיינו במה אישית ('במתו שבראש גגו').² בגמרא בזבחים קיז ע"א מובאת ברייתא שבה מופיעה מחלוקת משולשת בשאלה מה קרב בבמה גדולה: דעת רבי יהודה היא שכל הקרבנות קרבים שם, דעת רבי מאיר וחכמים היא שלא קרבים עליה חובות יחיד, ודעת רבי שמעון היא שאף חובות ציבור שלא קבוע להם זמן אינם קרבין עליה. לגבי במה קטנה, כולם מסכימים שרק "הנידר והנידב", דהיינו הקרבנות שהאדם מביא מרצונו החפשי, קרבים בה.

הלכה זו, שכאמור כל התנאים מסכימים לה, מצביעה על פן מסויים בעבודת הקרבנות שבדרך כלל נבלע בתוך מכלול העבודה שבמקדש, ודווקא החלוקה בין במה גדולה לבמה קטנה מדגיש אותו. הכוונה היא לפן האישי הרגשי המביא לידי ביטוי את כמיהתה של הנפש הפרטית לבוראה. אכן הפן שבדרך כלל בולט יותר בעבודת הקרבנות הוא הפן שנקבע כחובה. כל מערכת הקרבנות, הן של ציבור והן של יחיד, אפילו שבוודאי כלול בהם פן רגשי חשוב ביותר, אינו נובע ישירות מגעגועי הנפש. לעומת זאת, קרבן הנדבה הוא התגובה הטבעית של האדם לחווית האמונה שלו. והנה, כמו שהקרבנות הקרבים בבמה שייכים לסוג המיוחד והאישי, כך גם העבודה בה לובשת צורה יותר אישית וחופשית. בהמשך הסוגיה בזבחים נידונה ההלכה שעבודה בבמה כשירה בזר. רש"י³ מביא את מדרש ההלכה מתורת כוהנים: "...אלא אפילו זר ואפילו עֶבֶד".⁴ אפילו עבד יכול לעבוד בבמה. מקומה של במת יחיד הוא בעולם עבודת ה' האישית, של הנפש הכמהה, שחלק מביטויה הוא הבלתי-אמצעיות בעבודה.

2 תוספתא זבחים פ"ד הט"ו.

3 קיח ע"א ד"ה זר מוזרק.

4 אחרי מות פרשה ו פ"ט, ז.

זאת ועוד: באמת פן זה של עבודת הקרבנות אינו מיוחד לישראל. מאז קין והבל ביטאה האנושות את כמיהתה לבורא על ידי הקרבת קרבנות, שהיתה מצויה בכל התרבויות. אכן ההלכה הכירה בכך ונתנה אף למי שאינם בני ברית חלק בעבודה זו. כך שנינו במסכת תרומה (פ"ג מ"ט): "הנכרי והכותי תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר והקדשן הקדש". בכל שלושת הדברים הללו יש פן של נתינה לגבוה, ולכן יש לנכרי שייכות בהם.

תרומת נכרי – עיון בשיטת הרמב"ם

ברם, עיון בדברי הרמב"ם בעניין זה יראה לנו שיש לנכרי רק שייכות חלקית בתחומים הללו, ולא שייכות מלאה כשל ישראל. כך פוסק הרמב"ם בהלכות תרומות:

הנכרי שהפריש תרומה משלו, דין תורה שאינה תרומה לפי שאינו חייב, ומדבריהם גזרו שתהיה תרומתן תרומה, גזירה משום בעלי כיסין. (פ"ד הט"ו).

הוא אומר, לדעת הרמב"ם דין המשנה הוא דין דרבנן. אולם ההיפך משמע מפירושו על המשנה הנ"ל בתרומה:

...כיון שהם משתתפין עמנו בשכר, מעשיהן במצוות קיימין.

משמע שתרומתן תרומה מדאורייתא. אם כן, דברי הרמב"ם במשנה תורה סותרים לכאורה את דבריו בפירוש המשניות.

שיטת תוספות במנחות

ננסה ליישב את דברי הרמב"ם. מקור גזרת 'בעלי כיסין' הוא במסכת מנחות. בברייתא המובאת שם (סו ע"ב), נחלקו תנאים בשאלה אם מירוח נכרי פוטר את הכרי מתרומה: רבי מאיר ורבי יהודה אומרים שאינו פוטר, ולכן אפשר לתרום ממנו על של ישראל ולהיפך; רבי יוסי ורבי שמעון, לעומת זאת, אומרים שפוטר ולכן אי אפשר לתרום ממנו על של ישראל, שהרי אין תורמים מהחייב על הפטור או מן הפטור על החייב.⁵ בהמשך הסוגיא מובאים דברי רבא:

מאן דאמר מירוח עכו"ם פוטר (=תרומה), גלגול עכו"ם פוטר (=חלה); מאן דאמר מירוח עכו"ם אינו פוטר, גלגול עכו"ם אינו פוטר (סו ע"א).

---

5 משנה במסכת תרומה פ"א מ"ה.

ומקשה על כך רבינא מתוספתא: 6 "חלת עכו"ם בארץ ותרומתו בחוץ לארץ מודיעין אותו שהוא פטור", ומשמע שבארץ חייב בתרומה ופטור מחלה, בניגוד לדברי רבא המשווה בין השניים. על כך עונה הגמרא: "מדרבנן, גזירה משום בעלי כיסין", כלומר מעיקר הדין הנכרי פטור גם מתרומה וגם מחלה (כדברי רבא), כאשר חיובו בתרומה הוא בגלל הגזירה.

רש"י ותוספות מפרשים שגזרה זו היא לשיטת רבי שמעון ורבי יוסי, הסוברים שמירוח נכרי פטור מדאורייתא, ולמעשה גם לדעתם הוא אינו פטור בגלל הגזרה. על כך הקשו התוספות מהמשנה בתרומות:

תרומת עכו"ם מדמעת וחייבין עליה חומש, ורבי שמעון פטור (פ"ג מ"ט).

מן המשנה משמע שלדעת רבי שמעון גם למסקנה מירוח נכרי פטור מתרומה. ותירצו התוספות שרבי שמעון איננו חולק על כך שתרומת נכרי מדמעת (בגלל הגזרה) אלא רק על עניין החומש. אם כן, למסקנת התוספות הברייתא במנחות והמשנה בתרומה מסכימות לדין אחד.

שיטת תוספות בקידושין

נראה יותר ללכת בעקבות דברי התוספות בקידושין מא ע"ב, שלפיהם המשנה במסכת תרומות כלל לא מדברת על הדין שבברייתא במנחות, וממילא אין להקשות מן האחת על השנייה. הגמרא בקידושין שם מתייחסת למשנה הנ"ל, ואומרת שלדעת תנא קמא "עכו"ם איתא בתרומה דנפשיה", ולכן תרומתו מדמעת וחייבים עליה חומש; לעומת זאת, רבי שמעון סבור ש"ליתא בתרומה דנפשיה", לפיכך תרומתו אינה מדמעת ולא חייבים עליה חומש. רש"י מפרש את דברי הגמרא הללו על רקע הסוגיה במנחות, דהיינו שהשאלה אם עכו"ם איתא בתרומה דנפשיה היא בעצם שאלה האם מירוח נכרי פטור את הכרי או לא. אולם התוספות (ד"ה העובד כוכבים) חולקים על רש"י ומסבירים את המחלוקת על רקע הסוגיה בזבחים מה ע"א. במשנה שם נחלקו רבי שמעון ורבי יוסי בעניין מעילה בקודשים, כאשר לדעת רבי יוסי מועלים בקודשים של עכו"ם, ואילו לדעת רבי שמעון אין בהם מעילה.

לכאורה, המחלוקת היא האם הקדש נכרי קדוש מדאורייתא או לא. אם כן, רבי שמעון סובר שנכרי אינו יכול להקדיש מדאורייתא מכיון שאין לו יכולת לבצע את

מעשה ההקדשה, ולא בגלל גורם צדדי. התוספות אומרים שאף בענייננו הבעיה איננה צדדית, כגון שמירוחו פוטר מן התרומה, אלא היא נעוצה בעצם העובדה שנכרי אינו יכול לבצע את מעשה הפרשת התרומה. לפיכך, אפילו אם יגיע טבל גמור לידו לא יוכל להפריש. אם כן, על פי הסבר זה נקודת המחלוקת במשנה אינה מירוח נכרי אלא עצם יכולתו להפריש. לדעת תנא קמא באמת יש לו יכולת כזו, ולכן תרומתו מדמעת וחייבים עליה חומש, ואילו לדעת רבי שמעון אין לנכרי יכולת להפריש, ולפיכך תרומתו אינה מדמעת ואין חייבים עליה חומש.

יישוב דברי הרמב"ם

לאור כל זאת מובנים דברי הרמב"ם, שכן מה שמשמע מפירושו למשניות שפסק כחכמים שתרומת נכרי תרומה, הוא לגבי עצם היכולת של הנכרי להפריש. לשאלה זו אין דבר וחצי דבר עם השאלה האם מירוחו פוטר או לא, ואכן בשאלת המירוח פוסק הרמב"ם כרבי שמעון שמירוחו פוטר, אלא שחכמים גזרו מחמת בעלי כיסין. דבר זה ברור כשמש בלשונו של הרמב"ם: "הנכרי שהפריש תרומה משלו...", היינו שהמוקד הוא בעלתו של הנכרי על הכרי.

אם כן, מסתבר שלדעת הרמב"ם שייכותו של הנכרי בתרומה היא רק ביכולת להפריש אבל לא בחיוב ההפרשה, שכן כריו כאמור אינו חייב. על פי העולה מן הפסוקים, התרומה מיועדת בעיקרון לה', אלא שה' מעניק אותה לכהן: "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש דגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים" (במדבר י"ח, יב). בעבודה זו, הנתינה לגבוה, גם הנכרי שייך. אולם שייכותו אינה מלאה, שהרי הוא איננו מחויב לתת. החיוב שייך רק בישראל, והוא מבטא את הקשר המיוחד שבין הקב"ה לעמו. קשר מיוחד זה איננו מצטמצם, כמובן, לתחום הנ"ל אלא הוא בא לידי ביטוי בכל מערכת העבודה במקדש - מעבודת הלויים ועד ארון הברית וקודש הקודשים.

שיטת הירושלמי

בירושלמי מתקבלת תמונה שונה. בבואו לדון במשנה בתרומה, הירושלמי מתלבט בין שני אפשרויות:

אמר רבי זעירא אמרה קומי רבי אבהו בשם רבי יוחנן: מה פליגינן - בתרומת גורנו, אבל גוי שלקח מפירות ישראל אף רבי שמעון מודה. אמר ליה רבי אבהו בשם רבי יוחנן: היא מחלוקת! (תרומות פ"ג ה"ה).

אם כן, על פי הצעתו של ר' זעירא, לכולי עלמא נכרי יכול להפריש מכרי שחייב, והשאלה היא רק האם כריו שלו חייב או לא. לכאורה כוונת ר' אבהו היא שבאמת המחלוקת היא בשאלה אם נכרי יכול להפריש בכלל.

אולם מהמשך מהלך הירושלמי נראה שאין לפרש כך, שכן הירושלמי מקשה על דברי ר' אבהו: "וקשיא על דר"ש - פוטר טיבלו דבר תורה ואת אמר הכן"? הירושלמי מניח שאין חולק על כך שעקרונית הנכרי יכול להפריש, וכל המחלוקת היא רק לעניין חומש, ולכן מתעוררת התמיהה, איך נוצר מצב שמצד אחד תרומתו תרומה ומצד שני אינו חייב בחומש! על כך עונה הירושלמי: "וכי קדשים אינה תורה? - ור"ש פוטר!" כלומר שגם בקודשים קיים מצב מקביל - מצד אחד קודשי נכרי קדושים, ובכל זאת רבי שמעון פוטר בהם מכל הדינים המיוחדים שחלים על קודשי ישראל. הירושלמי מביא מקור להלכה זו מהמשנה בזבחים, שכבר ראינוה לעיל:

ותנינן תמן: קדשי גוים אין חייבים עליהן משום פיגול ונותר וטמא, השוחטן בחוץ פטור דברי רבי שמעון, ורבי יוסי מחייב.

אם כן, בשיטת רבי שמעון רואים ביתר בהירות את העובדה שלנכרי יש רק קשר מסויים לקדשים ולתרומה - דהיינו עצם היכולת להפריש - אבל לא שייכות למסגרת ההלכתית המחייבת השייכת לקדושת ישראל דווקא (תוספת חומש).

סברה לדין קודשי נכרי

מקור דין קדשי נכרי הוא בפסוק בויקרא:

דַּבֵּר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נְדָרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לָהּ לְעֹלָה (ויקרא כ"ב, יח)

וכך נדרש פסוק זה בגמרא:

איש - מה תלמוד לומר "איש איש"? לרבות העכו"ם שנודרים נדרים ונדבות כישראל. (חולין יג ע"ב)

מייתור "איש" בפסוק אנו למדים שגם נכרים יכולים להקדיש קרבנות נדבה ונדרים כישראל. לעומת זאת בברייתא בזבחים מה ע"א נלמד דין זה מהסיפא של הפסוק "שנאמר בהן לה". דבר אחד ברור בשתי דרשות אלו, והוא הדגשת הפן הכלל אנושי של "איש" שנודר ונדב "לה", באופן ישיר, מתוך אישיותו המיוחדת.

מהות ההבדל בין כיבוש וחזקה

עכשיו נוכל לחזור לדברי הרמב"ם. לעיל ראינו את החלוקה שעשה הרמב"ם בין קדושת יהושע לקדושת עזרא. קדושת יהושע שקדשה בכיבוש נתחללה על ידי כיבוש, ואילו קדושת עזרא שקדשה בחזקה לא בטלה על ידי כיבוש.

הגר"ד סולוביצ'ק נותן טעם לחלוקה זו בספרו **על התשובה** (עמ' 300-307), ותולה אותה בשאלת הבחירה. דבר שנבחר על ידי הקב"ה, קדושתו עולמית, ודבר שלא נבחר – אפשר שקדושתו תפקע. השאלה אם ארץ ישראל קידשה לעתיד או לא תלויה בשאלה אם קדושתה נובעת מבחירה או מדבר אחר. אמנם ישנם רק ארבעה דברים שנבחרו: עם ישראל, כוהנים, בית דוד, ומקדש. בירושת יהושע הירושה נעשתה על ידי כיבוש העם, וזאת עוד לפני שנבנה בית המקדש ושרתה בו שכינה. לכן אין קדושת ארץ ישראל קשורה לקדושת המקדש. לעומת זאת, בירושת עזרא תחילת הירושה ועיקר מגמתה היתה בניין בית המקדש וירושלים, ומשם התפשט היישוב. לכן בבית שני נתקדשה כל ארץ ישראל בקדושת מקדש.

השאלה שקודם השארנוה פתוחה, ועתה אנו שבים ומעלים אותה הייתה מהו הטעם לכך שהרמב"ם תולה את ההבדל בין הקדושה הראשונה לקדושה השנייה בהבחנה בין כיבוש לחזקה?

באמת, כשנבין את תפקידו של עם ישראל באומות נוכל לפשוט קושי זה. כפי שאמרנו לעיל כל האנושות שואפת לעבוד את ה', ושאיפה זו אף קיבלה ביטוי בהלכה. אולם כדי ששאיפה זו לא תתעכר ותתקלקל, האנושות זקוקה למורה דרך נאמן. מורה דרך נאמן זה הוא כמובן עם ישראל, "אור גוים". באמת, עם ישראל הוא ה'כוהן' של כל אומות העולם, כדברי הכתוב: "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות י"ט, ו). לכוהן, כידוע, יש תפקיד כפול: גם להדריך וללמד את העם - "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט" (דברים י"ז, ט), וגם לעבוד עבודת קודש מיוחדת עבור שלוחיו, שאין בכוחם ויכולתם לעשות בעצמם. מעין זאת יש לראות גם את תפקידו של עם ישראל בעמים. עם ישראל הוא החוליה המקשרת בין העולם לקב"ה, והמקום המיוחד שדבר זה בא בו לידי ביטוי הוא המקדש. הרעיון הפנימי של המקדש נעוץ בדברי הנביא: "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים" (ישעיהו נ"ו, ז), "ונהרו אליו כל הגוים" (ישעיהו ב', ב), ועל ידי כך תמלא הארץ "דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיהו י"א, ט). המקדש הוא המקום שבו העולם מקושר לקב"ה, מקום השראת שכינה.

לפיכך בירושת יהושע, עצם העובדה שהירושה נעשתה על ידי כיבוש, הפקיעה את יכולתה לקבל את קדושת המקדש.⁷ קדושה זו במהותה הינה קדושה כללית, השייכת לעולם כולו, ולכן זקוקה להסכמת אומות העולם כדי שתחול. בכיבוש אין הסכמה כזו, ולכן לא יכול לחול שם קדושת מקדש. קדושתה של הארץ נבעה אז מתוך ישיבתו של העם הקדוש בה. ואמנם קדושה זו הסתלקה עם גלות העם, שהרי כל כולה אינה אלא מחמתם. אפשר שמסיבה זו לא כבש דוד את גורן ארונה, אלא קנה אותו בכסף מלא.

לעומת זאת ירושת עזרא לא נעשתה בכיבוש, אלא בהסכמת אומות העולם, בברכת המעצמה העולמית פרס, ובשליחות מלכה. במצב כזה יכולה קדושת המקדש להתפשט בכל הארץ. משום כך חילק הרמב"ם בין כיבוש לחזקה. דווקא על ידי חזקה יכולה קדושת המקדש להתפשט בכל הארץ כולה, וכמובן שקדושה זו, שהיא מחמת שכינה, אינה בטילה לעולם.

וְהָיָה בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים נִכּוֹן יְהוָה הַר בְּיַת ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְּבֻעוֹת וְנִהְרֹו אֱלֹוֹ כָּל הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְגְּנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַחֲרֵתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדִבְרַ ה' מִירוּשָׁלַם (ישעיהו ב', ב-ג).

---

7 גם בסדר המאורעות קדמו הכיבוש והירושה לבניין בית המקדש.